

УДК 351.851:378.11

І. Медведєв

СИСТЕМОЛОГІЯ ІДЕЇ УНІВЕРСИТЕТУ З ПОЗИЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянено проблеми системології ідеї університету з позиції державного управління. Зроблено порівняння системології ідеї університету із системологією ідеї освітніх систем. Запропоновано шляхи реалізації ідеї університету як інструмента впровадження державної освітньої політики.

Ключові слова: ідея університету, системологія, типологія ідеї університету, закони і принципи реалізації ідеї університету, системна епістемологія, державна освітня політика.

Університет як і будь-який суб'єкт державного управління, що є суспільною інституцією, має низку потреб та інтересів, які частково визначають і його ідею або місію. Розвиток ідеї або ж системи ідей починається з виявлення суттєвих суперечностей та визначення способів їх вирішення (локалізації, диференціації). При здійсненні дослідження ідеї університету, дослідники звертають увагу на те, що ця ідея в ряді країн і освітніх систем є складовою або державної освітньої політики, або державної ідеї (ідеї державотворення).

Університет в Україні завжди визначав або створював передумови визначення напрямків реформування як держави, так і суспільства загалом.

Ідея університету є складовою національної ідеї, як один із її компонентів. Роль і значення університету у державі визначається зусиллями педагогів, державних службовців, широких верств населення, спрямованими на ефективність реалізації державної політики в усіх її проявах, і здатності забезпечувати реалізацію цієї політики. В розумінні внутрішньої суперечливості інтересів реалізації ідеї університету суттєвим є не тільки дослідження співвідношення її з ідеєю держави в умовах сьогодення, але й важливість цього процесу для формування і використання інтелектуального, наукового, культурного потенціалу цієї інституції з позицій державотворення.

Мета статті полягає у визначенні напрямків системології ідеї університету з позиції державного управління.

В своїх працях В. Кремінь [1], В. Корженко [2], С. Майборода [3], зазначають, що на початку ХХІ століття університет стає провідною інституцією розвитку держави з позицій науки, освітніх технологій, методики та ідеології. Внаслідок цього, зростає вплив університету на державу, суттєво підвищується його значення як інституції в громадянському суспільстві, принципово змінюється його роль як виховного, освітнього, дослідницького комплексу.

Всі процеси, що пов'язані з теорією систем не можуть бути до кінця досягнуті без системогенетики. Термін “системо генетика” був вперше введений та використаний Ю. Аміровим у 1978 р. Системогенетика є синтезом генетичних концепцій різних галузей знань і може бути розглянута як частина системології, що існує для розкриття дій системи законів наслідування і відповідно оновлення у “світі систем”.

Системогенетика розглядає наступність зв'язків, систематизацію й стійкість системоутворюючих рис. Особливе значення у генезі соціогенетики належить системному напрямку генетичного підходу. Системогенеза – процес наслідування та еволюції систем та системоутворення (формування систем як цілого).

Системний підхід, стосовно системи “Університет”, дозволяє помітити, що кожний системний рівень, який виділений з системної вертикалі, слугує основою для розвитку (еволюції) функціонування систем відповідного рівня. Суспільний інтелект є одним із провідних механізмів соціогенетики, роль якого зростає по мірі дії закону зростання ідеальної детермінації в історії. Суспільний інтелект, на думку А. Субетто, це сукупний інтелект (“загальний інтелект”, за термінологією К. Маркса) суспільства, який трактується як соціокультурні форми синтезу суспільної свідомості та знання, інститутів, науки, культури та освіти, різноманітних структур групового інтелекту різних суспільних формацій відповідно до діючого механізму соціальної, економічної, національно-етнічної диференціації, при тому що він повинен реалізовуватися через свої сукупно-інтелектуальні функції управління процесу створення майбутнього стану – прогнозування, планування, проектування, програмування, стандартизації, формування доктрин ідеалів, ідей тощо [4].

Але у працях вищезгаданих авторів проблема системології ідеї університету не розглядалася. Отож, на сьогодні із позиції теорії державного управління залишаються невирішеними питання:

- визначення самого терміна системології ідеї університету;
- окреслення напрямків освітньої генетики (синтезу освітніх систем) із позиції державно-управлінських підходів. Ідея традиційно розглядається як ідея суспільна, колективна, особистісна, тобто без достатньої диференціації. Перебудова національних університетів по суті базується на створенні принципово нової ідеї взаємодії інтересів університету, держави, суспільства, народу, кожного конкретного громадянина. Отож, виникають питання: які особливі ідеї повинні стати формами прояву ідеї спільної, що за своєю чергою, повинна відповідати ідеям забезпечення реалізації інтересів, місій, стратегічних планів окремо взятого університету? Роль ідеї університету в системі національної ідеї є надзвичайно багатогранною. Передусім потрібно зазначити, що створення і реалізація *ідеї національного університету має колективне спрямування.*

Необхідно враховувати, що *ідея кожного окремого університету буде пов'язана із його місією, функціонуванням.* Але реалізація місії та функціонування не можуть бути виправданими забезпеченням діяльності колективів університетів та конкретних особистостей в межах забезпечення діяльності інституцій. Процес суміщення ідей є можливим при умові визначення глобальної ідеї, глобальної місії, глобальної мети. Системний підхід дозволяє розглянути університет як відносно відчужену систему, ідея якої складається з комплексу ідей, де однією з складових є вища освіта. Реалізація глобальної ідеї в межах системи національних університетів здійснюється через самостійні ідеї конкретних університетів. У цьому контексті необхідно підкреслити, що зміни, які відбуваються в Україні, дали змогу університетам не тільки самостійно визначати свою структуру, а й самостійно формувати ідею. За цього ступінь стійкості, сталості ідей університету можна розглядати в якості одного із критеріїв його сформованості й сталості.

Ідея університету в українському суспільстві пов'язана не тільки із численністю впливів на її формування об'єктів соціально-культурного середовища, але й неоднозначністю поведінки структури цього суспільства. Ця обставина

зумовлює виділення основних елементів структури суспільства, що здатні впливати на ідею університету.

Університети в Україні пройшли досить довгий еволюційний шлях розвитку, що дозволяє розглянути ідею університету з позиції систем та системогенетики.

Звернення безпосередньо до системологічних засад ідеї університету базується на системологічних засадах освітніх систем, що описуються у працях В. Фон Гумбольдта, Дж. Ньюмена, К. Яспенсера, Х. Ортеги-і-Гассета, М. Вебера, А. Флекснера, Р. Хатчинса, К. Керра, Е. Дюркгейма [5].

Отож, систематизуємо основні сформульовані вищезгаданими вченими системні характеристики та основні положення, що впливають з базових положень ідеї освітніх систем. Зазначимо деякі з них:

1. Ідея народної або суспільної освіти є однією з провідних складових ідеї цивілізаційного життєзабезпечення.

2. Перехід до епохи закону випереджаючого розвитку якості людини, якості суспільної освіти, якості суспільного розвитку і суспільного інтелекту, що пов'язаний із змінами ідеї інституту освіти.

3. Системність ідеї народної та суспільної освіти не може бути визначеною без взаємозв'язку і взаємозалежності їх із системністю суспільства та економіки. В цьому випадку діє закон адекватної системності, в який входить як його частина закон різноманіття.

4. Структура системології ідеї освітніх систем, що представлена на рис. 1, формується під впливом нових парадигм науки, культури, освіти – системній, класифікаційній, циклічній, квалітативній.

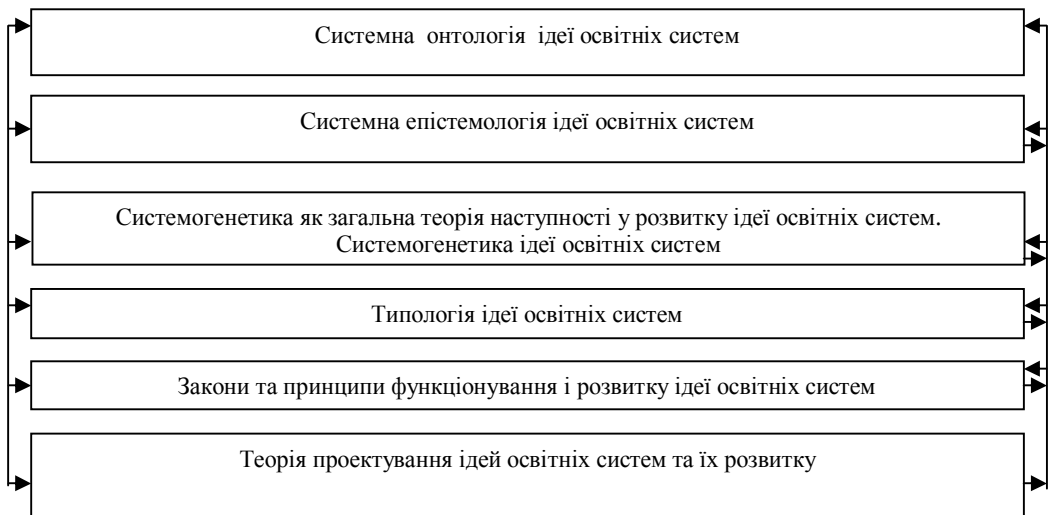

Рис. 1. Структура системології ідеї освітніх систем

Структура системології ідеї освітніх систем містить:

1. Системну онтологію ідеї освітніх систем, у якій розкривається особливості системного “світу” освіти.

2. Системну епістемологію ідеї освітніх систем, в якій розкриваються особливості та закономірності пізнання ідей національних освітніх систем.

3. Системогенетику ідеї освітніх систем, в якій досліджуються та інтерпретується закони дослідження та циклічності у галузі теорії та історії державного управління в галузі освіти.

4. Типологію ідеї освітніх систем, в якій розкривається класифікація й основні типи ідей освітніх систем, класифікаційні підходи до упорядкування номенклатури дефініцій.

5. Закони та принципи реалізації ідеї освітніх систем.

6. Теорію моделювання ідеї освітніх систем.

Вказані елементи не вичерпують всього різноманіття спрямованості в сфері системології, таких як інноватика, теорія експериментів і реформ при реалізації ідеї формування освітніх систем, які, по-перше, мають самостійне значення; по-друге, дають можливість краще усвідомити вищезгадані елементи ідеї освітніх систем.

Проблему реалізації ідеї університету можна розглядати з позиції системології. За цього системологія ідеї університету буде виглядати як елемент системології ідеї освіти, так і безпосередньо системологією ідей конкретного навчального закладу. Отож ми пропонуємо ввести в науковий обіг та до використання категорію “Системологія ідеї університету”. Під “системологією ідеї університету” ми розуміємо причини, фактори й закономірності виникнення латентних смислів ідеї університету.

Ідея університету будь-якого рівня розвитку та масштабів належить до категорії складних абстрактних явищ. Складність є релятивною категорією, в якій множина так званих системних параметрів, таких як стабільність, циклічність тощо, визначають багатомірний простір складних систем. Розглядаючи системологію ідеї університету, можна помітити, що до цієї категорії можуть бути застосовані принципи *необхідності* та *достатності*. Іншими словами, для забезпечення реалізації ідеї університету потрібна наявність певних умов, що повинні здійснювати відповідний вплив на локалізацію руйнації його існування.

Розглянемо це на прикладі добре відомих складових реалізації ідеї університету, що визнані класичними. Так, наприклад, для забезпечення реалізації ідеї у XX ст., як мінімум повинні були витримані наступні умови: навчальна ідея, ідея розвитку наукових досліджень, виховна ідея, ідея кадрового і матеріально-технічного забезпечення тощо.

Ідею університету можна розглядати як систему реалізації ідей суб'єктів у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, що знаходяться в постійному русі та зміні (розвиток – регрес), оскільки фактори впливу на реалізацію ідеї університету постійно змінюються. Відповідно до цього змінюються й соціально-культурні відносини що впливають на університет із боку зовнішнього середовища. Вплив, що виникає, може мати, наприклад, циклічність (повторюваність) і повторюватися по мірі того, як буде змінюватися параметр (принцип) ідеї університету, що досягає своєї критичної маси, і є для відносин університету і зовнішнього середовища визначальним. Такими параметрами можуть бути: *ідеї академічної науки в країні, потреба в реалізації ідеї національного університету в конкретному суспільстві, країні* тощо.

У системології ідеї університету вважається доцільним виділяти наступні напрямки:

1. Перший напрямок – системологія ідеї знання, у якій з урахуванням макро та мікроорганізації процесу освіти розкриваються системні закономірності організації

знання та їх еволюція в різних вимірах (рівень країни, міжнародний рівень, глобальний рівень).

До нових тенденцій в еволюції єдиного корпусу ідей знання відносяться:

- системологізація ідей знання, формування системології як проблемно-орієнтованого наукового політеоретичного комплексу ідей, що розкривають єдині методологічні засади функціонування університетів як систем, їх закономірності;

- формування нового класифікаційного фундаменту в реалізації ідей університету;

- квалітавізація ідей знання;

- глобалізація або ж локалізація ідей знання.

2. Другий напрямок – системологія ідей культури, у якій розглядаються закономірності розвитку ідей культури як напрямку роботи університету, що впливає на забезпечення механізму розвитку держави.

3. Третій напрямок – системологія педагогічних ідей в університетському середовищі, в якій розкриваються системні закономірності розвитку і функціонування теоретичних поглядів педагогів (науковців та практиків) у контексті розвитку педагогічної думки загалом.

4. Четвертий напрямок – безпосередньо системологія ідей університету в вузькому розумінні. У ньому розкривається системні закономірності й принципи розвитку ідей університету, що містило б у собі ідей університетів різних країн, геополітичних регіонів або ж планетарний рівень.

Системологія ідей університету може бути розглянута в межах системології освіти, враховуючи те, що вищезгадані напрямки а цьому випадку будуть мати місце. Стосовно системології ідей університету можна виокремити такі можливі напрямки:

1. Системологія ідей управління, в якій розглядаються особливості її системного розвитку загалом.

2. Системологія ідей університету з позиції культури, ділової та корпоративної етики в якій розглядаються закономірності розвитку ідей з позиції університету як системи внутрішніх відносин, що забезпечує виконання функцій механізму забезпечення розвитку суспільства як системи.

3. Системологія ідей розвитку управлінських процесів університетом, у якій розкриваються системні закономірності розвитку і функціонування ідей системи управління кожним окремо взятим навчальним закладом.

4. Системологія ідей університету, що розкриває особливості етапів прояву її “глобальних векторів”.

Відповідно до того, що системологія ідей університету не може бути повністю ізольованою від системології ідей освітніх систем, то її структура може бути представлена на рис. 2.

Системологію ідей університету, порівняно із системологією університету, можна розглядати з позиції системної онтології, яка розкриває картину ідей кожного університету або його структурного підрозділу. В цій його якості ідея університету виглядає як невід’ємна і важлива частина системології освіти.

Зрозуміти “університет” як систему означає передусім досягнути його внутрішню та зовнішню систему управління.

Синтетична революція в розвитку людської цивілізації підсилює роль суспільного виробництва людини через систему освіти і стрімко зростаючої якості

освітніх систем, їх системного змісту. Таке виробництво стає можливим лише за умов забезпечення реалізації ідеї кожної з складових будь якої системи.

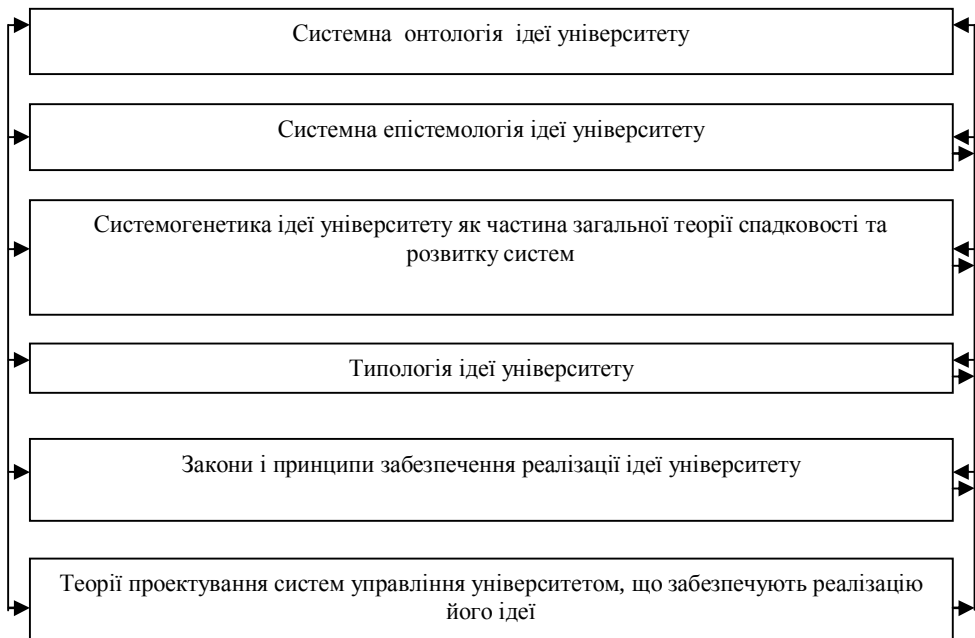

Рис. 2. Структура системології ідеї університету

Зовнішнє системне оточення університету дозволяє досягнути механізми, через які університет реалізує свої функціональні стратегії. З огляду системної онтології, виділимо такі принципи:

- ієрархічність самих функцій управління, зокрема функцій, що можна віднести до забезпечення реалізації ідеї університету;
- розподіл у межах ієрархічного підходу загальних спеціалізованих функцій із забезпечення реалізації ідеї університету;
- розрізнення функцій управління, спрямованих на забезпечення реалізації ідеї університету та етапів здійснення життєвого циклу об'єктів управління в межах університету, тобто формування і розвитку стратегій із забезпечення реалізації ідеї;
- значне урізноманітнення функцій та виділення основних, тобто таких, у зовнішньому середовищі яких відбувається агрегація спеціалізованих функцій (принцип певною мірою є наслідком дії закону різноманітності);
- детермінації складу основних функцій за рівнями управління;
- відповідність різноманіття функцій управління, спрямованих на забезпечення реалізації ідеї університету як об'єкта управління. (Принцип потребує, щоб рівень диференційованості функцій управління відповідав складності об'єкта управління).

Функціональна структура системи управління університетом є системою відносин між основними його функціями. Інтелектуально-інноваційна революція як частина “синтетичної революції” якісно змінює парадигму управління освітніми системами, й університетом зокрема.

Якість управління освітніми системами і університетами як однією з форм таких систем перебуває в умовах зростання динаміки науково-технічного прогресу та ринкової кон'юнктури і все більше залежить від якості інноваційних процесів за всіма типами структур та їх взаємозв'язків.

Ідея університету пов'язана із полісистемністю та циклічністю освітніх систем. Одним із синтетичних законів є закон нерівномірності реалізації циклічних закономірностей у системі. Підсистемам університету властива нерівномірність розвитку як цілого у часі. Формуються “цикли, спрямовані на різноманіття” – хвилі гармонізації та дисгармонізації, синхронізації та десинхронізації “різноманіття цілого” і в процесі його розвитку в динамічному середовищі. Це проявляється в нерівномірності розвитку структури предметів, що викладаються, різноманітті напрямків і тем занять, у яких відображається нерівномірність розвитку науки і техніки; а також нерівномірності циклів оновлення змісту в дисциплінах, що викладаються (відбувається прискорення інноваційних процесів у предметах дисциплін, що відображають техніку та технологію). Відносно забезпечення реалізації ідеї університету відбувається також багато таких подій, що суттєво впливають на формування стратегій. Так, наприклад, нерівномірність науково-технічного розвитку відображається, як правило, у предметному різноманітті освітніх систем, що своєю чергою народжує нерівномірність різноманіття кафедр, дисциплін, що ними викладаються, а також науковим інтелектуальним потенціалом тощо. Університет, що діє в умовах державної політики в галузі освіти, буде реагувати на всі зміни в соціально-економічному, соціально-політичному, соціально-культурному середовищі. В цих умовах ідея системи безперервної освіти (на вершині якої знаходиться університет) стає частиною структури ідеї освітніх систем (важливою компонентою ідеї існування і розвитку суспільства).

У межах системології ідеї університету, епістемологія є таким її напрямком, що є орієнтованим на дослідження методологічних проблем у галузі теорії та історії державного управління, спрямованих на забезпечення реалізації ідеї університету, а також на дослідження таких питань, як методи врахування циклічності розвитку держави, теорія рефлексії освітніх систем.

У структурі епістемології реалізації ідеї університету можна виділити:

- 1) теорію експерименту в галузі державного управління;
- 2) управлінську інноватику;
- 3) фактор циклічності розвитку держави;
- 4) класифікаційні методи дослідження системи управління університетом;
- 5) теорію суспільного інтелекту та теорію фундаментальних суперечностей.

Зупинимося на деяких із них. Теорія експерименту в галузі теорії і історії державного управління є одним із ключових методологічних моментів, що визначають особливості епістемології (як теорії пізнання) системи управління. Експеримент у галузі державного управління можна віднести до класу соціальних експериментів, що супроводжується реорганізацією, управлінської структури. Експеримент можна характеризувати як дію спрямовану на створення, організацію, що здійснюється з метою отримання необхідної або ж достатньої інформації у запрограмованому співвідношенні.

Об'єктом експерименту може слугувати будь-яка система або процес. Експеримент може бути ідеальним (абстрактним) або ж реальним. Введемо три функції експерименту стосовно реалізації ідеї університету:

– експериментальна орієнтації ідеї університету;

- експериментальне програмування ідеї університету;
- експериментальна діагностика загроз реалізації ідеї університету та їх профілактика.

Управлінська інноватика синтезує у собі не тільки новації в контексті виробництва освітніх послуг, але й економічні, соціальні, культурні процеси в університеті. Інноваційна сприйнятливість університету повинна полягати в його здатності до будь-яких ефективних нововведень. Інноваційна сприйнятливість, залежно від функцій університету, може поділятися на різні види (науково-технічний, економічний, інформаційний, виховний, культурний, культурно-просвітницький тощо). Інноваційна сприйнятливість університету є комплексним поняттям, за допомогою якого розкривається інноваційна полісистемність ідеї університету.

Висновки

Університет є основним інститутом, що разом із соціальним інститутом родини відтворює якості суспільного інтелекту, культури, знання і їх важливіших компонентів – якості науки та культури. Функція передачі і розвитку належить саме університетам. Таким чином, зростає роль університету в освітньому наслідуванні та соціогенетиці цих процесів. Університет як система завжди несе в собі елементи розвитку минулого. За цього, його зміст змінюється поступово й еволюційний процес його розвитку є повільним. Із цих причин ми визначаємо сутність розвитку ідеї університету як еволюційну.

Освітня генетика включає в себе два головних напрямки:

1. Розкриття функцій освіти як соціогенетичного механізму стосовно всієї структури соціальної генетики.
2. Розкриття особливостей дії системогенетичних законів в контексті безпосередньо освітньої генетики – теорії, дослідження наслідкових зв'язків в еволюції університету і всієї освіти як соціального інституту.

Стан університету передусім залежить і визначається на рівні держави. Так само й ідея університету може формуватися під впливом держави. Ідеї університету еволюційно змінюються. Разом із еволюцією розвитку держави.

Введення категорії “Системологія ідеї університету” дозволить: отримати системне уявлення про реалізацію ідеї університету в співвідношенні із суспільним розвитком; сформулювати стратегію університету так, щоб своєчасно протидіяти загрозам руйнування ідеї університету, забезпечити найбільшу ефективність у прийнятті державно-управлінських рішень у питаннях стратегії, тактики освітньої політики, що реалізується державою.

Література

1. Кремінь В. Освіта в Україні / В. Кремінь // Освіта України [Текст]. — 2001. — 12 жовт. — № 47. — С. 4—6.
2. Корженко В. В. Філософія виховання: зміна орієнтацій [Текст] : [монографія] / В. В. Корженко. — К. : Вид-во УАДУ, 1998. — 164 с.
3. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції тенденції розвитку [Текст] / С. В. Майборода. — К. : Вид-во УАДУ, 2003. — 308 с.
4. Субетто А. И. Проблемы фундаментализации источников содержания высшего образования: грани государственной политики [Текст] / А. И. Субетто. —

Кострома : КГПУ ; М. : Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1996. — 332 с.

5. Ідея університету [Текст] : антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Балалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. — Львів : Літопис, 2002. — 304 с. : іл.

I. Medvedyev

SYSTEMATIZATION OF THE UNIVERSITY IDEA FROM THE POSITION OF PUBLIC ADMINISTRATION

The problems of the systematization of the university idea from the position of public administration are considered. The comparison between the systematization of the university idea and systematization of the idea of educational systems is made. The ways of the university idea implementation as a tool of state educational policy implementation are suggested.

Key words: idea of university, systematization, typology of university idea, laws and principles of university idea realisation, system epistemology, state educational policy.